

**INSTITUT ZA EKONOMIKU POLJOPRIVREDE,
BEOGRAD**

*MR BRANKO MIHAILOVIĆ
MR VESNA PARAUŠIĆ
MR ZORAN SIMONVIĆ*

**ANALIZA FAKTORA POSLOVNOG AMBIJENTA
SRBIJE U ZAVRŠNOJ FAZI EKONOMSKE
TRANZICIJE**

Monografija

Beograd, 2007.

Za izdavača:
Dr Drago Cvijanović, direktor

Recenzenti:
Dr Drago Cvijanović
Dr Vladana Hamović

Tiraž

Štampa

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	6
UVOD.....	9
1. MAKROEKONOMSKI INDIKATORI POSLOVNOG AMBIJENTA U SRBIJI NAKON 2000. GODINE.....	10
1.1. Bruto domaći proizvod.....	12
1.2. Zaposlenost.....	14
1.3. Zarade.....	16
1.7. Industrijska proizvodnja.....	18
1.5. Poljoprivredna proizvodnja.....	20
1.6. Cene.....	22
1.4. Spoljnotrgovinska razmena.....	23
2. NEEFIKASNE INSTITUCIJE I NERAZVIJENA INFRASTRUKTURA – NEPREMOSTIVE KOČNICE USPEŠNE TRANZICIJE SRBIJE.....	25
2.1. Ocena strukturnih i institucionalnih reformi Srbije u 2006. godini – Evropska banka za obnovu i razvoj.....	26
2.2. Uska grla privrednog razvoja i ocena rizičnosti ulaganja u Srbiju.....	29
2.3. Problem korupcije u Srbiji.....	31
2.4. Doing Business 2007 – ocena Srbije i komparacija sa zemljama u okruženju.....	33
3. KONKURENTNOST PRIVREDE SRBIJE MERENA INDEKSIMA KONKURENTNOSTI SVETSKOG EKONOMSKOG FORUMA 2006-2007.....	35
3.1. Pojam i izvori konkurentnosti.....	36
3.2. Aktuelna ocena konkurentnosti privrede Srbije.....	38
3.3. Ocena konkurentnosti Srbije merena indeksima konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma.....	40
3.3.1. Indeks globalne konkurentnosti.....	40
3.3.2. Indeks poslovne konkurentnosti.....	44

4. STRANA ULAGANJA U SRBIJI U PERIODU 2004-2006. GODINA – SUKOB EKONOMSKIH POTREBA I INSTITUCIONALNIH OGRANIČENJA.....	47
4.1. Kratka slika privrede Srbije u periodu 2004-2006.....	47
4.2. Potreba za stranim direktnim investicijama i rezultati stranih ulaganja u dosadašnjem periodu u Srbiji.....	49
4.3. Osnovni problemi Srbije u privlačenju stranih investicija.....	51
4.4. Šta Srbija mora da uradi da bi privukla strane investitore i šta posebno interesuje potencijalne investitore u Srbiji.....	53
5. ANALIZA TRŽIŠTA KONSULTANTSKIH USLUGA.....	54
5.1. Trendovi razvoja evropskog tržišta menadžment konsaltinga.....	55
5.2. Konsalting tržište u Srbiji.....	62
5.3. Programi unapređenja kompetentnosti, regionalne saradnje i povezivanja preduzeća u Srbiji.....	69
5.3.1. RECCO: Projekat i ideja regionalne saradnje.....	69
5.3.2. Program pružanja pomoći razvoju malih i srednjih preduzeća - BAS.....	71
5.3.3. Projekat razvoja preduzeća i preduzetništva - Ekoris.....	72
5.3.4. TAM program: Zaokret u upravljanju preduzećima.....	73
5.3.5. UNIDO program unapređenja poslovanja malih i srednjih preduzeća.....	74
5.4. Indikatori ekonomije znanja.....	76
6. ANALIZA EKOLOŠKOG AMBIJENTA U SRBIJI.....	80
6.1. Agroekološki problemi zaštite zemljišta.....	80
6.2. Neki od problema u proizvodnji zdrave hrane.....	82
6.3. Menadžeri u agrobiznisu.....	84
6.4. Prilagođavanje naše zemlje ekološkom zakonodavstvu i ekološkoj politici EU.....	86
6.5. Drugi propisi o zaštiti životne sredine.....	90
6.6. Kratak osvrt na neke globalne ekološke probleme.....	91

7. NEKI OD PROBLEMA ODRŽIVOG RAZVOJA U SAVREMENIM USLOVIMA.....	94
7.1. Međunarodna politika održivog razvoja.....	94
7.2. Metodologija izrade planova održivog razvoja.....	97
7.3. Aspekti nacionalne strategije održivog razvoja.....	99
7.4. Prioriteti lokalnog razvoja.....	100
7.5. Demografska kretanja Srbije sa osvrtom na regionalni razvoj.....	102
8. SPORAZUM CEFTA KAO FAKTOR UNAPREĐENJA AGROPRIVREDE SRBIJE.....	111
8.1. Tekući integracijski procesi i efekat na agrokompleks Srbije - CEFTA Sporazum	112
8.2. Potreba formiranja klastera u poljoprivredi Srbije.....	114
8.3. Uloga privrednih komora u implementaciji Sporazuma.....	121
8.4. Neki problemi u primeni sporazuma CEFTA u oblasti agrara (primer industrije duvana).....	125
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	133
LITERATURA.....	135
PRILOG.....	143
RECENZIJE.....	145

PREDGOVOR

Monografija „Analiza faktora poslovnog ambijenta Srbije u završnoj fazi ekonomske tranzicije“ rezultat je zajedničkog istraživačkog rada autora u oblasti aktuelnih ekonomskih procesa koji portretišu poslovnu realnost u Srbiji. Osnovni cilj monografije je da se kroz kritičku analizu pojedinih ekonomskih parametara oceni kvalitet poslovnog ambijenta u Srbiji nakon sedam godina tranzicije. Pri tome, u izlaganju faktora obuhvaćenih analizom išlo se postupno i to od opšteg ka pojedinačnom. Prvo su se analizirali makroekonomski indikatori, razvijenost institucija i konkurentnost, da bi se prešlo na investicije, konsalting, ekologiju i održivi razvoj, kao i na implikacije određenih međunarodnih integracija na poslovnu klimu u Srbiji.

U istraživanju se krenulo od stava da moderno preduzeće ima tripartitnu funkciju u poslovnom ambijentu. Od preduzeća se zahteva da balansira između ekonomske efikasnosti, socijalnog razvoja i odgovornog odnosa prema okolini. U skladu sa tim rad je koncipiran u osam delova.

U prvom delu „Makroekonomski indikatori poslovnog ambijenta u Srbiji nakon 2000. godine“ analizirani su glavni makroekonomski indikatori koji utiču na kreiranje poslovne klime u Srbiji. U fokusu analize su: bruto domaći proizvod, zaposlenost, zarade, industrijska i poljoprivredna proizvodnja, cene i spoljnotrgovinska razmena. Tranzicija u Srbiji traje jako dugo, a „uspešnost“ ovog procesa najbolje potvrđuju osnovni makroekonomski pokazatelji, posebno nizak GDP per capita, visoka stopa inflacije i visoka nezaposlenost, koji su direktna potvrda niskog životnog standarda stanovništva, a time i niskog stepena produktivnosti i konkurentnosti nacionalne ekonomije.

U drugom delu „Neefikasne institucije i nerazvijena infrastruktura – nepremostive kočnice uspešne tranzicije Srbije“ data je ocena strukturnih i institucionalnih reformi Srbije, definisana su uska grla privrednog razvoja i sprovedena komparativna analiza sa zemljama u okruženju. U ovom delu su navedeni rezultati najnovijih istraživanja međunarodnih institucija, kao što su World Economic Forum, Evropska banka za obnovu i razvoj, Svetska banka i Medjunarodna finansijska korporacija, Jefferson Institute, Economist Intelligence Unit, koji pokazuju aktuelnu poziciju Srbije u procesu tranzicionih reformi.

U trećem delu „Konkurentnost privrede Srbije merena indeksima konkurentnosti svetskog ekonomskog foruma 2006-2007“ definisan je pojam, kao i izvori konkurentnosti, zatim je ocenjena aktuelna

konkurentnost privrede Srbije. Takođe, izvršena je analiza konkurentnosti merena indeksima konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma. Ukazuje se i na nužne preduslove za razvoj konkurentnosti, kako na nivou preduzeća, tako i na nivou celokupne nacionalne ekonomije.

U četvrtom delu „Strana ulaganja u Srbiji u periodu 2004-2006. godina – sukob ekonomskih potreba i institucionalnih ograničenja“ prezentovana je kratka slika privrede Srbije u periodu 2004-2006. godina, zatim je analizirana potreba za stranim direktnim investicijama, kao i rezultati stranih ulaganja u dosadašnjem periodu u Srbiji. Određeni su osnovni problemi Srbije u privlačenju stranih investicija u cilju opredeljivanja potrebnih mera koje bi smanjile rizik investiranja. Razvoj tržišne ekonomije u Srbiji može se ubrzati prilivom sredstava kroz investicije u nova preduzeća, dokapitalizaciju postojećih preduzeća i konsolidaciju finansijskog sistema. Međutim, mnoga preduzeća u Srbiji imaju nepovoljne poslovne performanse koje se manifestuju kroz neadekvatno investiranje i povećan obim novih poslovnih poduhvata na račun primarnog posla. Iako je ustanovljen rastući trend investiranja, pokazatelji investicionih kretanja u Srbiji pokazuju visok rizik ulaganja u preduzeća, koji onemogućava dinamičnije investiranje.

U petom delu „Analiza tržišta konsultantskih usluga“ prvo je izvršena analiza trendova razvoja evropskog tržišta menadžment konsaltinga, kako bi se ocenio stepen razvoja sektora konsaltinga u Srbiji. Nakon 2000-te godine njegov razvoj u Srbiji bio je intenzivan i slabo kontrolisan. Međutim, sudeći po broju konsultantskih kompanija i ostvarenim investicijama, konsalting je nedovoljno razvijen. Posledično, u ovom delu smo analizirali i programe razvoja kompetentnosti, regionalne saradnje i povezivanja preduzeća. U prelaznom periodu dok se konsultantsko tržište u Srbiji značajnije ne razvije, bitnu ulogu u razvoju poslovnog ambijenta imaju programi unapređenja poslovnih performansi preduzeća, koji se realizuju pod okriljem međunarodnih finansijskih organizacija.

U šestom delu „Analiza ekološkog ambijenta u Srbiji“ se ukazuje na činjenicu da u savremenim uslovima više nije bitan samo efekat poslovanja koji se valorizuje na tržištu, već i stepen prihvatanja ekološki principa. Upravo primena tih principa bi imala preventivni karakter u zaštiti životne sredine. Zapravo, skuplje je otklanjati štetne posledice izazvane nepoštovanjem ekoloških principa u poslovanju, no držati se ispravnih ekoloških principa. Stoga su u ovom delu analizirani neki problemi u proizvodnji zdrave hrane, zatim ukazano je na potrebu postojanja ekomenadžera, kao i na nužnost prilagođavanja naše zemlje ekološkom

zakonodavstvu i ekološkoj politici EU. Na kraju ovog dela dat je kratak osvrt na neke globalne ekološke probleme.

U sedmom delu „Neki od problema održivog razvoja u savremenim uslovima“ sagledana je međunarodna politika održivog razvoja i metodologija izrade planova održivog razvoja. U tom kontekstu analizirani su aspekti nacionalne strategije održivog razvoja i prioriteta lokalnog razvoja. Takođe, prikazana su demografska kretanja Srbije sa osvrtom na regionalni razvoj. Održivi razvoj se posmatra kroz sposobnost unapređenja kvaliteta života i njegovo održavanje za buduće generacije koje proizilaze iz tri osnovna faktora: životne sredine, ekonomije i društva. Razvijene industrijske zemlje u sam vrh svojih razvojnih prioriteta stavljaju „zdravlje i znanje“ i to definišu kao suštinu kvaliteta ljudskog života.

U osmom delu „Sporazum CEFTA kao faktor unapređenja agroprivrede Srbije“ istraživani su tekući integracijski procesi i efekat na agrokompleks Srbije, pri čemu je posebno objašnjena uloga privrednih komora u implementaciji Sporazuma. Takođe, ističe se značaj udruživanja u poljoprivredi kroz klastere putem kojih se izgrađuje nova i snažna izvozna konkurentnost domaćih proizvođača. Na kraju, analiziraju se neki problemi u primeni sporazuma CEFTA u oblasti agrara, na primeru industrije duvana.

Na ovom mestu želimo da se zahvalimo recenzentima koji su nam u toku pisanja pružili značajnu podršku. Veliku zahvalnost dugujemo Dr Dragu Cvijanoviću, kao i svima koji su nam pomogli u realizaciji knjige, a posebno Ministarstvu nauke i zaštite životne sredine, koje je finansiralo štampu monografije.

Beograd, 2007. godine

Autori

Literatura:

- Anticorruption in Transition 3, Who Is Succeeding...and Why, World Bank, 2006
- Alexandratos, N., *World Agriculture: Towards 2010*, Rome:FAO,1995.
- Bulletin 123, Croatian National Bank; 2007.
- Babović, J., Tomić, D. – redaktori, *Koncept finansiranja poljoprivrede u uslovima tržišne orijentacije privrede*, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd 1998.
- Blagojević, S., *Ekologija i ekonomski razvoj*, Univerzitet u Prištini, Ekonomski fakultet, Blace 2001.
- Cvetanović, C., Jovović, D., *Ekonomska politika Evropske Unije – nova evropska ekonomija* – Ekonomski fakultet u Nišu, Niš 2006.
- Economic Growth and Employment Program, report No. 29258-YU, World Bank, 2004.
- Europe in figures (Eurostat yearbook 2006-07), European Commission 2007.
- European Union foreign direct investment yearbook 2006, European Communities, 2006.
- Dučić, J., Matić J., Improving Competitiveness Through Cluster Work – Serbian experience, zbornik *Konkurentnost i tranzicija*, Savez ekonomista SiCG 2003.
- Doing business 2007: How to reform, World Bank and International Finance Corporation; 2006, Washington;
- Djankov, S. "Enterprise Restructuring in Transition: A Quantative Survey", World Bank Working Paper, 2000.
- Gligorijević, Ž., *Demografski razvoj Srbije*, Bona Fides, Niš 2002.

- Grupa autora, *Razvoj i strukturne promene agrarne privrede i ruralnih područja*, Institut za ekonomiku poljoprivrede Beograd 2005.
- Đuričin, D., *Tranzicija, stabilizacija, održivi razvoj: perspektiva Srbije*, Savetovanje- Kopaonik 2006.
- Đuričin, D., *Strategija konkurentnosti Srbije 2005-2010*, u: *Kopaonik biznis forum 2005*. Savez ekonomista Srbije, str. 9-34.
- Đuričin, D., *Tranzicija, stabilizacija i održivi razvoj*, u: *Miločerski ekonomski forum 2006*. Savez ekonomista Srbije, str. 2-23.
- Đekić, S., *Agrarni menadžment*, Ekonomski fakultet u Nišu, Niš 2005.
- Đukanović, M., *Životna sredina i održiv razvoj*, Elit, Beograd 1996.
- Horvat, Đ., Kovačević, V., *Clusteri, put do konkurentnosti*, Cera Prom, Zagreb 2004.
- Information Bulletin 8/2006, National Bank of Poland, 2007.
- Investing in Serbia (2006), Serbia Investment and Export Promotion Agency.
- Ivanović, S., *Poljoprivreda u tranziciji*, Beograd, Centar za proučavanje alternativa, Beograd 1999.
- Jovanović – Kolomjeceva, L., *Ekološki menadžment*, Univerzitet Braća Karić, Beograd 1998.
- Jobber, D., *Principles and Practice of Marketing*, McGraw-Hill Book Company, London 1995.
- Ketels, Christian H.M., Göran Lindqvist, and Sölvell, O., "Cluster Initiatives in Developing and Transition Economies." Report, Ivory Tower AB, Stockholm 2006.
- Krmpotić, T., i ostali, *Proizvodnja zdravstveno bezbedne hrane kao resurs potencijalnog dohodka*, *Perspektive agrobiznisa Srbije i Evropske integracije*, Naučni skup sa međunarodnim učešćem,

Valjevo, 2006, *Ekonomika poljoprivrede*, Vol. LIII, br./ N 2 (93 – 524), 2006.

- Konkurentnost privrede Srbije 2006: Dijagnoza rasta, Jefferson Institute, Beograd.
- Kotler, P., Kako kreirati, upravljati i dominirati tržištem, Adžes, Novi Sad 2003.
- Management Consulting International, February 2006.
- Monthly Bulletin 12/2006, National Bank of Romania, 2006.
- Milenović S. Božidar, *Ekološka ekonomija, teorija i primena*, Univerzitet u Nišu, Fakultet zaštite na radu, Niš 2000.
- OECD, 2000b, Review of Agricultural Policies, Bulgaria, Paris OECD.
- OECD, 2000c, Review of Agricultural Policies, Romania, Paris OECD.
- OECD, 2001c, Review of Agricultural Policies, Slovenia, Paris OECD.
- OECD, 2001a, Agricultural Policies in Transition Economies – Trends in policies and support, Paris OECD.
- Official Journal of European Union, 21.10.2005, L 277.
- Official Journal of European Union, 25.2.2006, L 55.
- Prioriteti lokalnog razvoja, Opština Mali Zvornik 2006.
- Popović, V., Ž., *Evropska agrarna podrška i održiv ruralni razvoj*, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd 2003.
- Porter M. E., Schwab K., Martin X. S. and A.Lopez-Claros, The Global Competitiveness Report 2006-2007, Palgrave Macmillan, New York 2006.
- Porter, M. E., *Competition in Global Industries*, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts 1986.

- Porter, M. E., 1990. *The Competitive Advantage of Nations*, Palgrave Macmillan, New York 1990.
- Porter, M. E., Schwab K., Martin X. S. and A.Lopez-Claros, *The Global Competitiveness Report 2004-2005*, Palgrave Macmillan, New York 2004.
- Porter, M. E., Schwab K., Martin X. S. and A.Lopez-Claros, *The Global Competitiveness Report 2006-2007*, Palgrave Macmillan, New York 2006.
- Porter, M., *Clusters and the New Economics of Competition*, Harvard Business Review, november-december 1998
- Presnall, A., *Competitiveness of the Serbian Economy 2006*, Jefferson Institute, Serbia 2006.
- Poljoprivredni informator, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede R. Srbije 2006.
- Quarterly Gross Domestic Product, 4rd Quarter 2006 at constant prices 2002.
- Radenković-Jocić, D., *Strane investicije u zemljama u tranziciji*, Zadužbina Adrejević, Beograd 1997.
- Robinson M. G., *Geographies of agriculture – globalisation, restructuring, sustainability*, Pearson Education Limited, Harlow, 2004.
- Summers, L. , *The next decade in Central and Eastern Europes*, in Ch. Clague and G. Rausser (eds.), *The Emergence of Market Economies in Eastern Europe*, Cambridge MA, Blackwell 1992.
- *Survey of the European Management Consultancy Market*, The European Federation of Menagement Consultancies Associations - FEACO, 2004.
- Senić, R., *Krizni Menadžment*, Biblioteka Dijalozi, Beograd 1996.
- Statistical Office of the Republic of Serbia, 2007;

- System of National Accounts of the Republic of Serbia 1997-2004, Statistical Office of the Republic of Serbia, 2006;
- Simonović, D., *Transfer jugoslovenskih seljaka u radnike*, posleratni ruralni egzodus, Zadrružna knjiga, Beograd, 1971.
- Simonović, D., Đekić, S., *Ekonomika poljoprivrede*, Ekonomski fakultet Niš, 2000.
- Simonović D., 1990, *Ekonomika poljoprivrede*, Univerzitet u Nišu, Niš.
- Simonović, 3., O agroekološkim problemima agrobiznisa, Perspektive agrobiznisa Srbije i Evropske integracije, Naučni skup sa međunarodnim učešćem, Valjevo, 2006, *Ekonomika poljoprivrede*, Vol. LIII, br./ N 2 (93 – 524), 2006.
- Simonović Z., Neki Ekološki problemi poljoprivredne proizvodnje i ruralnog razvoja, *Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni razvoj, Tematski zbornik*, Institut za ekonomiku poljoprivrede Beograd, Beograd 2005.
- Sredojević, Z., J., Ekonomski problemi ekološke poljoprivrede, Poljoprivredni fakultet Beograd, Beograd 2002.
- Službeni glasnik RS, broj 29/2007.
- Službeni glasnik RS, broj 101/2005.
- Transition report 2006: Finance in transition, November 2006, EBRD;
- Trkulja, Đ., Lovre, K., Gajić, M., Multifunkcionalnost poljoprivrede Evropske unije – suštinska reforma i realne mogućnosti novih članica, *Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni razvoj, Tematski zbornik*, Institut za ekonomiku poljoprivrede Beograd, Beograd, 2005.
- World Economic and Financial Surveys: World Economic Outlook, September 2006, IMF 2006.
- Transition report 2006: Finance in transition, November 2006, EBRD.

- Vujičić, M., Đekić, S., *Agrobiznis – sistem, upravljanje, razvoj*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac 2003.
- Volk, T., Uticaj agrarne politike na razvoj poljoprivrede Slovenije u periodu tranzicije i uključenja u Evropsku uniju, *Društvo agrarnih ekonomista Srbije i Društvo agrarnih ekonomista Slovenije*, Beograd 2004.
- Vujatović – Zakić, Z., *Agrarna ekonomija*, Ekonomski fakultet Beograd 2001.
- Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni Glasnik Republike Srbije broj 135/04.
- Uredba o korišćenju podsticajnih mera za unapređenje sela u 2006. godini, Beograd, Službeni list Republike Srbije, broj 6, 2006.
- Uputstvo za definisanje prioriteta na lokalnom nivou, Ministarstvo za ekonomske odnose sa inostranstvom, Beograd, mart 2006.
- World Economic and Financial Surveys, World Economic Outlook, september 2006; IMF;

Izvori sa interneta:

- http://www.b92.net.biz/vesti/tema.php?id=130&start=10&nav_id=237921
- www.feaco.org
- www.asocpor.cz/x5.ppt
- www.pks.co.yu
- www.see-network.com
- www.win2biz.com/unido_sw/eng/global-directory.htm
- www.statserb.sr.gov.yu;
- www.imf.org;
- www.rztr.co.yu;
- [www eiu.com](http://www.eiu.com);
- www.ebrd.com;
- www.nbs.yu;
- [www eiu.com](http://www.eiu.com)
- www.imf.org
- www.transparency.org
- www.weforum.org
- www.nbs.yu
- www.mier.sr.gov.yu
- <http://www.kombeg.org.yu>
- www.mpriv.sr.gov.yu;

- www.bipom-scg.com;
- www.fruitland-serbia.com;
- www.kraljevo.com;
- www.racovica_agro_cluster_net;
- www.ebrd.com

